

Leo Trotskij: Om den nationella frågan

(1 maj 1923)

[Ur Pravda, 1 maj 1923. Här översatt från en engelsk översättning, som publicerades i International Socialist Review, vol 19, nr 3, sommaren 1958, s 99-103, och som finns i digital form på www.marxists.org. Översättare Göran Källqvist.

Artikeln är skriven i form av ett samtal mellan två personer. "A" är medlem i Kommunistiska ungdomsförbundet, en duglig och hängiven ung revolutionär som har stridit som frivillig i Röda armén. Men hans marxistiska skolning och politiska erfarenheter är i viss mån otillräckliga. "B" är en mer verklighetsförankrad kamrat.]

"A": Ingen kan förstås invända mot resolutionen om den nationella frågan från den tolfte kongressen.¹ Men ändå, frågan togs upp på ett konstgjort sätt. För oss kommunister är inte den nationella frågan så angelägen.

"B": Varför säger du det? Du har ju trots allt just sagt att du är överens med resolutionen, eller hur? Ändå är huvudtanken i denna resolution att den nationella frågan inte existerar för att gynna kommunisterna, utan att kommunisterna finns för att lösa den nationella frågan som en del av den mycket mer övergripande frågan om att organisera människans tillvaro på jorden. Om du i din självstudiegrupp, med hjälp av marxismens metoder har befriat dig från olika nationella fördomar så är det såklart en mycket bra sak och ett stort steg framåt i din personliga utveckling. Men den uppgift som det styrande partiet står inför på detta område är mycket mer långtgående: vi måste göra det möjligt för de många miljoner inom vårt folk som tillhör olika nationaliteter att i det praktiska livet kunna tillfredsställa sina nationella intressen och krav via staten och andra institutioner som leds av partiet, och på så sätt göra det möjligt för dem att göra sig av med nationell fiendskap och fördomar – och inte i en marxistisk studiegrupp utan genom hela folks historiska erfarenheter. Därför finns det en oförenlig motsättning mellan ditt formella godkännande av resolutionen och ditt yttrande att den nationella frågan inte är särskilt viktig för oss kommunister. Det vittnar om att du inte accepterar resolutionen, eller för att säga det rakt på sak – i en rent kamratlig anda och utan att vilja förolämpa dig – att du inte förstår resolutionens politiska innebörd.

"A": Du missförstod mig.

"B": Hm ... hm ...

"A": Det enda jag ville säga var att för oss kommunister är klassfrågan ojämförligt viktigare än den nationella frågan. Följaktligen måste vi behålla sinnet för proportionerna. Men jag är rädd för att vi på senare tid har överdrivit den nationella frågan betydligt, till förfång för klassfrågan.

"B": Kanske jag missförstod dig igen, men med detta uttalande förefaller det mig som om du har begått ännu ett och till och med större principiellt misstag. Hela vår politik – på det ekonomiska

¹ *De nationella momenten i parti- och statsuppbygget*, på marxistarkiv.se.

området, under uppbygget av staten, i den nationella frågan och inom den diplomatiska sfären – är en klasspolitik. Den styrs av proletariats historiska intressen, och proletariatet kämpar för att befria hela mänskligheten från all sorts förtryck. Vår inställning till den nationella frågan, de åtgärder vi vidtar för att lösa den, utgör en beståndsdel av vår klasständpunkt, och är inte någon sorts tillbehör och står inte i motsättning till den. Du säger att klasskriteriet står högst för oss. Det är helt rätt. Men bara i så måtto som det verkligen är ett klasskriterium, det vill säga i den mån det svarar på alla den historiska utvecklingens grundläggande frågor, inklusive den nationella frågan. Ett klasskriterium minus den nationella frågan är inte ett klasskriterium utan bara kärnan till ett sådant kriterium, och det ligger oundvikligen nära en snäv skrå- eller tradeunionistisk uppfattning.

”A”: Enligt dig är det alltså lika viktigt för oss att lösa den nationella frågan, det vill säga hur nationella grupper och nationella minoriteter ska kunna samexistera, som att arbetarklassen behåller makten eller kommunistpartiets diktatur! Denna ståndpunkt kan med lätthet förfalla till fullständig opportunist, det vill säga att de revolutionära uppgifterna underordnas intresset att få till stånd överenskommelser mellan nationaliteter.

”B”: Jag har en känsla av, en föräning av, att jag idag kommer att hitta mig själv bland ”avvikarna” ... Icke desto mindre, unge vän, ska jag försöka försvara min ståndpunkt. Om vi formulerar hela problemet, som vi ställs inför det idag, politiskt, så har det följande betydelse för oss – *hur, det vill säga med hjälp av vilka åtgärder och aktionsmetoder, kan vi vidmakthålla och befästa arbetarklassens makt i ett territorium där många nationaliteter lever sida vid sida*, och där den centrala stormyriska kärna som tidigare spelade rollen som stormakt bland dessa nationaliteter utgör mindre än hälften av hela befolkningen i unionen? Det är just under processen att utveckla den proletära revolutionen, under hela vårt statsbygge och vår dagliga kamp att bevara och stärka arbetarnas makt, som vi idag mer brådslande än någonsin tidigare står inför den nationella frågan i hela dess levande verklighet, dess konkreta dagliga yttringar inom statens, ekonomins och kulturens liv, och i det dagliga livet.

Och precis nu, när partiet i sin helhet börjar lägga fram frågan på detta sätt – och den kan inte läggas fram på något annat sätt – förkunnar du (och tyvärr inte bara du) med naiv dogmatism att frågan om proletariats diktatur är viktigare än den nationella frågan. Ändå är det just för den proletära diktaturens skull som vi nu i praktiken går in djupare på den nationella frågan (och i framtiden kommer vi att gå in ännu djupare på den). Vad innebär det att ställa dem i motsats till varandra som du gör? Bara personer som inte förstår innebörden i *De nationella momenten i parti- och statsuppbygget* kan framställa frågan på detta sätt. Och alla som har en motspänstig eller föraktfull inställning till den nationella frågan kommer hursomhelst att ivrigt utnyttja formuleringar som dina. Att vända ryggen till de tidigare förtryckta små nationaliteternas krav och intressen, i synnerhet de nationaliteter som är underutvecklade och huvudsakligen består av bönder, är mycket enkelt och lätt att göra, speciellt om denna lata likgiltighet kan döljas bakom allmänna fraser om internationalism, om att det kommunistiska partiets diktatur är viktigare än någon fråga och alla nationella frågor ...

”A”: Som du vill, men att framställa frågan på detta sätt tycker jag är att anstränga sig otillåtligt mycket för att gå de underutvecklade bondedominerade gränsländerna till mötes,

och därmed löpa risken att allvarligt skada det proletära centrum på vilket vår parti- och sovjetmakt vilar. Antingen har jag inte förstått något av det du har sagt, eller så avviker du verkligen i riktning mot de efterblivna, bondedominerade nationaliteterna.

”B”: Här har vi det, till sist har vi kommit dit – min bondeavvikelse. Och jag väntade mig det, ty allt under solen har sin egen logik, inklusive politiska misstag ... ”En avvikelse till förmån för de efterblivna bondemassorna” – men hörde du inte vad den tolfte kongressen hade att säga om det?

”A”: Om vad?

”B”: Om de ömsesidiga relationerna mellan proletariatet och bönderna – om ”förbundet”.²

”A”: ”Förbundet”? Vad har det med saken att göra? Jag är helt överens med den tolfte kongressen. Förbundet mellan proletariatet och bönderna är grunden till allting. Frågan om detta förbund handlar om ödet för vår revolution. Var och en som är mot förbundet är ...

”B” Ja, ja. Men tycker inte du att arbetarklassens och vårt partis diktatur är viktigare för oss än bondefrågan och följaktligen viktigare än frågan om förbundet?

”A”: Hur så?

”B”: Det hela är mycket enkelt. Vi, kommunistpartiet, proletariatets förtrupp, kan inte underordna vårt samhällsrevolutionära mål under fördomar, eller ens böndernas intressen, eftersom alla deras strävanden gör dem till en småborgerlig klass. Är det inte så, min vänstervän?

”A”: Men ursäkta mig, de här spetsfundigheterna – det är en helt annan sak och har inget med frågan att göra. Förbundet är vår bas, vår grundval. Lenin skrev att utan förbundet med bönderna skulle vi inte kunna uppnå socialismen. Än mer, utan de landvinningar som beror på detta ekonomiska förbund kommer sovjetmakten oundvikligen att störtas.

”B”: Så är det, precis. Därför är det absurt och – jag tror att du kommer att hålla med – politiskt okunnigt, att ställa förbundet med bönderna *mot* proletariatets diktatur. Givetvis är proletariatets diktatur vårt programs grundläggande tanke, det grundläggande kännetecknet hos *vår stat och vårt ekonomiska uppbyggnadsarbete*. Men hela poängen är att just denna diktatur är otänkbar utan vissa bestämda ömsesidiga förhållanden till bönderna. Om man skiljer förbundet med bönderna från frågan om proletariatets diktatur, så har man, vad gäller den givna historiska perioden, bara en tom form, en meningslös abstraktion.

”A”: Jag är inte oense med dig, men vad har det med vårt ämne att göra?

”B”: De är mycket direkt och nära förknippade. I vårt Sovjetunionen förutsätter förbundet med bönderna givetvis inte bara ett förbund med de storryska bönderna. Vi har en stor icke storrysk bondeklass, och den är fördelad mellan många nationella grupper. För dessa nationella grupper bryts varje nationell, politisk och ekonomisk fråga genom deras inhemska språk, deras nationellt ekonomiska och folkliga särdrag, deras nationella misstro, som har sina rötter i det förflutna. Språket är det mest grundläggande, mest vittomfattande och djupt genomträngande verktyg som finns för kontakten från människa till människa, och därmed mellan klasserna. Medan frågan om

² Alliansen mellan arbetarklassen och bönderna, ”smytjkan”.

den proletära revolutionen under våra förhållanden, som du erkänner, framförallt är en fråga om förhållandet mellan proletariatet och bönderna, så består denna fråga till mer än 50% av frågan om förhållandena mellan det mer utvecklade och inflytelserika storriska proletariatet och de andra nationaliteternas bondemassor, som förr i tiden var skoningslöst förtryckta och fortfarande mycket väl kommer ihåg hur de led. Det som är fel med dig, min vän, är att alla dina spirande radikala, men i grund och botten halvfärdiga, anarkistiska argument inte bara slår mot den nationella frågan utan också mot den grundläggande frågan om förbundet mellan arbetarna och bönderna.

”A”: Men, vi har ju den gången när din armé gick in i Georgien för att driva bort imperialisternas mensjevikiska agenter utan att vänta på att det berörda folket skulle be om det, vilket innebar ett öppet brott mot principen om självbestämmande. Och vi har den gången när vår armé ryckte fram mot Warszawa ...

”B”: Ja, naturligtvis, det var då det, och jag minns det mycket tydligt och förnekar det inte på minsta sätt. Men det var inte bara en tid, utan en hel period då vi med hjälp av väpnat våld konfiskerade allt överskott från bönderna och ibland till och med det de behövde själva, och vi drog oss inte ens för de mest extrema metoder.

”A”: Vad menar du med det?

”B”: Precis det jag säger. Revolutionen lade inte bara beslag på böndernas överskott med vapen i hand, utan införde också en militärregim på fabrikerna och verkstäderna. Om vi inte hade gjort det under denna ytterst intensiva och allvarliga period så skulle vi ha gått under. Men om vi skulle tillämpa dessa metoder under förhållanden när de inte krävs av järnhård, obönhörlig nödvändighet, så kommer vi ännu säkrare att gå under.

Det gäller givetvis också vår politik i den nationella frågan. Vid vissa tillfällen krävde det revolutionära självförsvaret ett slag mot Tbilisi och en marsch mot Warszawa. Om vi hade vägrat på grund av en tom fetisch om nationella ”principer”, så hade vi varit ömkliga fegisar och förrädare mot revolutionen (som omfattar både bondefrågan och den nationella frågan), ty det är helt uppenbart att det inte fanns något verkligt nationellt självbestämmande i Georgien under mensjevikerna: den engelsk-franska imperialismen hade en obegränsad makt där, och lade gradvis under sig hela Kaukasien och hotade oss från söder. I den nationella frågan, precis som alla andra frågor, är det viktiga för oss inte juridiska abstraktioner utan verkliga intressen och förhållanden. Vår militära invasion av Transkaukasien kan rättfärdigas och har rättfärdigat sig i det arbetande folkets ögon, i så måtto som den riktade ett slag mot imperialismen och upprättade förhållanden för ett verkligt, faktiskt självbestämmande för de kaukasiska nationaliteterna.

Om vi skulle göra misstag så att folkmassorna i Kaukasien skulle komma att betrakta vår militära intervention som en erövring, då skulle denna intervention förvandlas till ett mycket svårt brott – inte mot en abstrakt ”princip” om nationalitet utan mot revolutionens intressen. Här har vi en fullständig motsvarighet till vår bondepolitik. Konfiskeringen av böndernas överskottsproduktion var en mycket sträng åtgärd. Men bönderna accepterade den som rättvis, om än först i efterhand, i så måtto som de övertygades om att sovjetmakten, så fort förhållandena tillät det, skulle övergå till att fullgöra sin grundläggande uppgift – att på ett mångsidigt sätt underlätta det arbetande folkets

liv, inklusive böndernas.

”A”: Men du kan väl ändå inte förneka att klassprinciper rankas högre för oss än principen om nationellt självbestämmande. Det är trots allt ABC.

”B”: Käre vän, de abstrakta ”principernas” område är alltid en sista utväg för personer som har gått vilse på denna jord. Jag har redan sagt till dig, att om man inte betraktar klassprincipen idealistiskt utan på ett marxistiskt sätt, så utesluter den inte utan inbegriper tvärtom det nationella självbestämmandet. Men det sistnämnda ser vi inte som en överhistorisk princip (med Kants kategoriska imperativ som förlaga), utan som en summa av verkliga, materiella levnadsförhållanden som gör det möjligt för de förtryckt nationaliteternas massor att räta på ryggen, gå framåt, lära sig och utvecklas, få tillgång till världens kultur. För oss, för alla marxister, måste det stå utom allt tvivel att bara en konsekvent, med andra ord revolutionär, tillämpning av ”klassprincipen” kan säkerställa ett maximalt förverkligande av ”principen” om nationellt självbestämmande.

”A”: Men sa du inte själv, när du förklarade interventionen i Transkaukasien, att revolutionärt försvar för oss har prioritet över den nationella principen?

”B”: Möjligen, till och med troligen, gjorde jag det. Men under vilka omständigheter och i vilken mening? Det var under kampen mot imperialisterna och mensjevikerna, som förvandlade det nationella självbestämmandet till något metafysiskt absolut för att utnyttja det mot revolutionen, medan de själva naturligtvis trampade på det. Vi svarade Andra internationalens sorgliga hjältar att försvaret av revolutionen betydde mer för oss än juridiska fetischer. De förtryckta svaga nationaliteternas verkliga intressen är oss kärare än allt annat.

”A”: Men de röda trupperna har ju stannat kvar i Transkaukasien, i Turkestan, i Ukraina? ... Bryter inte det mot den nationella självbestämmandet? Finns det inte en motsättning här? Och ska den inte förklaras med det faktum att revolutionen för oss står högre än den nationella frågan?

”B”: När arbetande människor i dessa länder förstår (och när vi gör allt vi kan för att hjälpa dem att förstå) att dessa trupper befinner sig på deras territorium bara för att garantera deras säkerhet mot imperialismen, då finns det ingen motsättning. Om dessa trupper inte kränker de infödda massornas nationella känslor, utan tvärtom uppvisar en rent vänskaplig omsorg om dem, så finns det ingen motsättning här. Slutligen, när det storryska proletariatet gör allt det kan för att hjälpa unionens mer underutvecklade nationella element att ta en medveten och oberoende del i uppbygget av Röda armén, så att de först och främst kan försvara sig med sina egna styrkor, då måste det innebära att det inte återstår ens en skugga av motsättning mellan vårt nationella program och vad vi gör i praktiken.

Dessa frågor kommer givetvis inte att lösas bara som ett resultat av vår goda vilja, men det är nödvändigt att visa största möjliga goda vilja för att de verkligen ska lösas på ett proletärt sätt ... Jag erinrar mig att jag för två år sedan läste några rapporter från en tidigare tsaristisk general som var i sovjetmaktens tjänst, om hur georgierna var fruktansvärda chauvinister, hur lite de förstod Moskvans internationalism, och hur många röda regementen det krävdes för att motarbeta den georgiska, azerbajdzjanska och alla andra transkaukasiska nationalismen. Det var i detta fall helt

uppenbart att denne generals gamla starkt storryska inställning knappt doldes under den nya terminologin.

Och det är ingen idé att dölja denna synd: denne general är inget undantag. I den sovjetiska administrativa apparaten, inklusive militärapparaten, är den sortens tendenser ytterst starka – och inte bara bland tidigare generaler. Om de skulle få överhanden så skulle motsättningen mellan vårt program och vår faktiska politik oundvikligen leda till en katastrof. Det är därför vi har ställt den nationella frågan så skarpt, för att rikta partiets alla ansträngningar på att eliminera denna fara.

”A”: Okej. Men ändå, hur förklarar du det faktum att just de kamrater som till fullo inser hur viktigt förbundet med bönderna är, samtidigt, på samma sätt som jag, intar en mycket mer reserverad hållning vad gäller den nationella frågan, och betraktar den frågan som överdriven och fylld av risker för avvikelser till förmån för de underutvecklade gränstrakterna?

”B”: Hur förklarar jag en sådan motsättning? Logiskt kan den förklaras med det faktum att alla inte tänker igenom saker på rätt sätt. Men för vårt syfte räcker det inte med en logisk förklaring. Den politiska förklaringen är att partiets ledande roll spelas – och den kan under den närmaste perioden bara spelas – av dess storryska kärna, som tack vare de fem senaste årens erfarenheter helt och fullt har tagit till sig och grundligt tänkt igenom frågan om förhållandena mellan det storryska proletariatet och de storryska bönderna. Med en enkel jämförelse utvidgar vi dessa förhållanden till hela vårt Sovjetunionen, och glömmer, eller tar inte tillräcklig hänsyn till, att det i Rysslands utkanter bor andra nationella grupper, med en annan historia, en annan utvecklingsnivå, och – allra viktigast – med en mängd oförrätter som de har drabbats av.

Partiets storryska kärna är till största delen ännu otillräckligt medveten om den nationella sidan på frågan om förbundet, och ännu mer otillräckligt medvetna om den nationella frågan i hela sin vidd. Därifrån härrör också den motsättning som du talar om – ibland naiv, ibland idiotisk, ibland av flagrant karaktär. Och det är därför det inte är någon överdrift i tolfte partikongressens beslut i den nationella frågan. Tvärtom svarar de mot vårt livs allra djupaste behov, och vi behöver inte bara anta dem utan också utveckla dem vidare.

”A”: Även om kommunisterna i det storryska centrum för en korrekt politik i Storrysland, så finns det väl lokala kommunister i andra delar av vår union som genomför samma arbete under andra nationella omständigheter? Det är bara en naturlig och oundviklig arbetsdelning. De storryska kommunisterna måste och kommer att kämpa mot stormaktschauvinismen, medan de andra nationaliteternas kommunister kämpar mot sin egen lokala nationalism, som huvudsakligen riktar sig mot ryssarna.

”B”: Det du säger är bara delvis sant, och halvsanningar leder oss ibland till helt felaktiga slutsatser. Vårt parti är inte alls en federation av nationella kommunistiska grupper med en arbetsdelning i enlighet med sina respektive nationella särdrag. Om partiet var konstruerat på detta sätt skulle det vara ytterst farligt.

”A”: Jag föreslår inte något sådant...

”B”: Givetvis gör du inte det. Men din tanke skulle kunna utvecklas till en sådan slutsats. Du hävdar att de storryska kommunisterna måste kämpa mot stormaktsnationalismen och de ukrainska

kommunisterna mot den ukrainska nationalismen.

Det erinrar om spartakisternas formulering i början av kriget – ”Huvudfienden finns i ert eget land.” Men där handlade det om den proletära förtruppens kamp mot sin egen imperialistiska borgarklass, sin egen militaristiska stat. Där hade denna paroll ett djupt revolutionärt innehåll. Givetvis var det de tyska revolutionärernas uppgift att kämpa mot Hohenzollerns imperialism, inte att avslöja den franska militarismen, etc.

Men det vore en fullständig förvrängning av perspektiven att överföra denna princip på de ingående delarna i den sovjetiska förbundsstaten, för vi har en enda armé, en gemensam diplomati, och viktigast av allt ett centraliserat parti. Det är helt rätt att de som är bäst anpassade att bekämpa den georgiska nationalismen är de georgiska kommunisterna. Men det är en fråga om takt och ton, inte någon principiell fråga. Grunden till problemet är att vi klart måste inse stormaktens historiska ursprung, storryssarnas aggressiva nationalism och de små folkens defensiva nationalism. Man måste förstå de verkliga proportionerna mellan dessa historiska faktorer, och denna förståelse måste vara samma både i de storryska och georgiska och ukrainska tankarna, ty dessa proportioner beror inte på det subjektiva angreppssättet – lokalt eller nationellt – utan motsvarar (och måste motsvara) den verkliga historiska styrkebalansen. De azerbajdzjanska kommunister som verkar i Baku eller på den muslimska landsbygden, de storryska kommunister som arbetar i Ivanovo-Voznesensk, måste ha samma uppfattning vad gäller den nationella frågan.

Och denna enhetliga uppfattning måste bestå av en icke enhetlig inställning till den storryska och den muslimska nationalismen: i förhållande till den förstnämnda skoningslös kamp, bistert motstånd, i synnerhet i de fall då den visar sig inom den administrativa och regeringssfären; i förhållande till den sistnämnda – tålmodigt, uppmärksamt, noggrant, skolande arbete.

Om lokala kommunister blundar för den nationella frågan i hela dess vidd och börjar kämpa mot nationalismen (eller många gånger det som verkar vara nationalism) med summariska och alltför förenklade metoder, intolerant förnekande, hets, fördömanden, etc., då kanske de kommer att samla aktiva, revolutionära, ”vänsterungdomar”, som subjektivt är hängivna mot internationalismen, men de kommer aldrig att förse oss med ett varaktigt och tillförlitligt förbund med de infödda bonde-massorna.

”A”: Men är det inte just gränsrepublikernas ”vänster” som kräver en mer revolutionär, kraftfullare lösning på jordbruksfrågan. Och är det trots allt inte den viktigaste bron för oss till bönderna?

”B”: Utan tvekan måste jordbruksfrågan, framförallt i betydelsen att avskaffa alla rester av feodala förhållanden, lösas överallt. Eftersom vi redan har en fast upprättad unionsstat, kan vi genomföra denna lösning av jordfrågan med all den beslutsamhet som den kräver. Givetvis är lösandet av jordfrågan en av revolutionens viktigaste frågor ... Men att avskaffa godsägandet är en handling som genomförs i ett slag, en gång för alla, medan det vi kallar den nationella frågan är en mycket långdragen process. Den nationella frågan kommer inte att försvinna efter att jordrevolutionen har fullbordats. Tvärtom är det ofta först då den hamnar i förgrunden. Och ansvaret för alla brister och tillkortakommanden, alla orättvisor och fall av ouppmärksamhet eller obarmhärtighet gentemot de

infödda massorna kommer i deras sinne – och inte utan orsak – att tillskrivas Moskva. Det är därför nödvändigt att Moskva, i egenskap av centrum i vår union, ska vara en orubblig initiativtagare och förespråkare för en aktiv politik som ska vara helt genomsyrad av vänskaplig omsorg om alla de nationaliteter som utgör Sovjetunionen. Att i detta sammanhang tala om överdrifter är i sanning att visa en total brist på förståelse.

”A”: Det finns en hel del sanning i det du säger, men ...

”B”: Vet du vad? Läs bara igenom resolutionen från den tolfte kongressen igen, nu när vi har haft detta samtal, så kanske vi kan diskutera dessa frågor igen någon dag.